

„De Freule”, het volgende boek, bracht ten dezen een verandering. Wel was ook daar nog de critiek een belangrijk element, maar in de zielsgeschiedenis van de hoofdpersoon, de freule zelf, was er toch het andere en dat andere maakte dadelijk het boek warmer.

Hier, in „Om Vaders plaats”, is het andere hoofdzaak. In de figuur van Teun, van dominee Stuurman, dominee Plink (de namen hebben steeds in Hogenbirk's boeken een karakteriserende betekenis) krijgt de echte vroomheid gestalte, in haar schuchterheid, zeker, haar moeiten in en door de zwaarigheden van het leven, maar overtuigend en vertroostend.

Daarin ligt voor mijn besef de waarde van dit boek, dat ik dan ook het beste acht uit de Hogenbirk-productie. Wat hier over de bevindelijkheid gezegd wordt, raak ook en scherp soms, hindert bij het lezen niet: het armzalige beeld van Trui versterkt de kracht die er uitgaat van de analyse van Teun's zielsgestalte, de jammerlijke Schriftverdraaiing van dominee Zwamstra vindt haar tegenwicht in de gezonde prediking van dominee Plink. Hier, in dit boek, domineert de liefde, de begrijpende, verklarende, zwakheden-bedeekkende liefde. En door die liefde wordt het boek van een bouwende kracht. Vele eenvoudigen, die zijn als deze Teun, bekommerd, klein, niet bij machte om zich den rijkdom van het geloof te realiseren, zullen aan dit boek wat hebben. Het kan ze troosten, opbeuren, versterken in hun hoop, bekrachtigen in hun vertrouwen en alzo rijke vrucht dragen.

„Nevelijk” en „Dienstbaren en Vrijen” waren als geestes. „Om Vaders plaats” is als de koorde der liefde, die bindt en trekt. En in dat karakter gaat het in betekenis de beide andere voor mijn besef te boven.

C. T.

*) N.V. Gebrs. Zomer en Keunings Uitg. Mij., Wageningen.

III ZIELKUNDE III

„Erfelijk belast”.

Sinds Lombroso heeft de uitdrukking „erfelijk belast” een zekere vermaardheid gekregen. Men gebruikte den term „erfelijk belast” in al die gevallen, waarin men ook placht te zeggen, dat de appel niet ver van den boom valt, in gevallen dus waar er een zekere overeenkomst placht te bestaan tusschen het gedrag der ouders en dat der kinderen en dan een overeenkomst in ongunstigen zin.

Sinds het midden van de vorige eeuw heeft men dezen term nog meer kracht pogen bij te zetten door de geschiedenissen van de familie Juke en van de familie Kallikak.

Juke was een dronkzuchtige boschbewoner in

den staat New-York, die om zijn onsociaal gedrag een zekere vermaardheid bezat en aan wien de herinnering nog voortleefde, toen zijn nakomelingen in het vijfde geslacht reeds volwassen waren. Met het oog op het vraagstuk van de erfelijke belasting en niet minder om zekere gegevens te verkrijgen omtrent de psychische erfelijkheid, heeft men den levensloop van Juke's nakomelingen nagegaan. In vijf geslachten had Juke 709 kinderen, kleinkinderen, achterkleinkinderen, enz.

Bij deze 709 personen waren 76 misdadigers, 170 publieke vrouwen en 183 levenden van ondersteuning uit de publieke kassen.

Ook van een zekeren Kallikak kon men de familiegeschiedenis gedurende vijf geslachten opteekenen. Kallikak was zelf een volkomen normaal mensch en een kind van gezonde ouders; maar hij huwde met een zwakzinnig meisje en in de vijf volgende geslachten was 85 pct. van de kinderen achterlijk of zwakzinnig in verschillende graad.

Op grond van deze gegevens, waarover bijna in elk boek, dat over erfelijke kwesties spreekt, wordt gehandeld, oordeelde men, dat toch wel met recht van een zekere „erfelijke belasting” mocht worden gesproken.

Inderdaad kan niet worden ontkend, dat de gegevens omtrent de familie Juke en omtrent de familie Kallikak wel vast staan; en toch behoort de conclusie allermint zoo somber te zijn als men aanvankelijk op grond van deze gegevens zou meenen. En dat ook, omdat gelukkig talloze andere gevallen bekend zijn, waarbij dronkzuchtigen, die een a-sociaal leven leidden, nakomelingen kregen, die schier allen volkomen maatschappelijk onbesproken leefden. En ook omdat het meermalen voorkomt, dat de nakomelingen van achterlijke mannen of vrouwen voor een belangrijk percentage volkomen normaal zijn (op het feit, dat in dit laatste geval de cijfers toch nog vrij ongunstig blijven, komen we later nog terug; trouwens, het begrip „erfelijke belasting” wordt meer betrokken op moreele dan op intellectuele afwijkingen), maar niet, zooals wij zeiden, in de eerste plaats om deze reden staat de zaak niet zoo ernstig als zij schijnt, bij het vernemen van de geschiedenissen van Juke en Kallikak. Immers, waarover gaat het eigenlijk bij het vraagstuk van de overerving? Inderdaad niet, zooals men dikwijls heeft gedacht, om de erfelijkheid van de eigenschappen zelve. Hoogstens vererft er een speciale aanleg in een bepaalde richting, iets wat ook weer duidelijk is, als wij bedenken, dat een kind, dat door erfelijke invloeden muzikaal is, de muzikanten en de muzikale vaardigheid niet erft, maar alleen een bij zonderen aanleg om zich deze kennis en vaardigheid gemakkelijk eigen te maken. Als wij dan ook spreken over erfelijkheid van psychische eigenschappen, dan bedoelen wij daarmee, dat de aanleg in een bepaalde richting erfelijk is. En nu gevoelen wij onmiddellijk, dat er steeds een milieu noodig is om een aanleg tot openbaring te brengen of in een eigenschap om te zetten. Het is natuurlijk ook denkbaar, dat het milieu juist een middel

is om een bepaalden aanleg te onderdrukken. Wij moeten natuurlijk niet denken, dat er niet meer menschen op de wereld zijn met een aanleg om schilder te worden dan die, welke ook daadwerkelijk als schilder naam maakten (waarmede nog weer niet gezegd is, dat alle menschen, die schilderijen maken, ook werkelijk aanleg hadden om schilder te worden). In werkelijkheid staat de zaak zoo, dat er zeker vele talenten nooit openbaar worden, omdat de aanleg door onderscheiden omstandigheden niet als eigenschap voor den dag komt en de oefeningsgelegenheid ontbreekt.

Maar wanneer het nu zoo staat met het erfelijk verband tusschen ouders en kinderen, dan gevoelen wij wel dadelijk, dat, al is het waar, dat onder ongunstige omstandigheden een aanleg tot misdadigheid tot ontplooiing kan komen, het toch evenzeer mogelijk is, dat onder gunstige omstandigheden, door bepaalde zedelijke invloeden, door de kracht van een overtuiging en door andere oorzaken meer een bepaalde ongunstige aanleg kan worden onderdrukt.

Trouwens, één belangrijke factor moet bij een statistiek als die van de familie Juke niet worden vergeten. Ook wanneer de ouders hoogst fatsoenlijk zijn en naar uiterlijke omstandigheden te beoordeelen geen verkeerde erfelijke tendenzen aan het kind medegeven, komt het toch dikwijls voor, dat in een bepaald gezin verschillende kinderen den verkeerden weg op gaan. Ook nu komt het voor, dat meer dan één kind uit een gezin, waar de ouders op geen enkele wijze tot klachten aanleiding gaven, in een tuchtschool of een gevangenis terecht komt; terwijl eveneens uit overigens voorbeeldige gezinnen soms meer dan één dochter als publieke vrouw de straat onveilig maakt. Midde-lijkerwijs zijn hier allerlei factoren geweest, die het te betreuren gevolg veroorzaakten, maar nu gevoelt men wel, dat men ook niet het recht heeft bij een familie als die van Juke het immoreels gedrag der kinderen uitsluitend aan erfelijke invloeden toe te schrijven en daar te spreken van „erfelijke belasting” zonder ook rekening te houden met de mogelijkheid, dat ook indien stamvader Juke een ander geweest ware in zijn leven, er toch misschien bij deze 709 personen nog wel onderscheiden misdadigers en dergelijke zonden zijn geweest.

Zeker geldt dit van de mogelijkheid, dat er verscheidene van de 709 menschen zonden kunnen ondersteund zijn uit de publieke kassen.

Wij zien hier dus, dat men met een conclusie inzake „erfelijke belasting” altijd uiterst voorzichtig moet zijn, zelfs wanneer statistieken worden aangeboden.

En in ieder geval staat de zaak zoo, dat nimmer de gedachte van de „erfelijke belasting” iemand tot wanhoop behoeft te brengen. Want stel eens een oogenblik voor, dat er bij hem inderdaad tengevolge van erfelijke invloeden verkeerde tendenzen zouden werken, dan nog behoeft hij niet moedeloos te zijn. Immers er bestaan te zijnen opzichte twee mogelijkheden: of de aanleg kwam bij hem nog niet tot

POPULAIR-WETEN - SCHAPPELUKE SCHETSEN

Het Kruis van den Holland.

III.

In het vorig artikel werd verhaald, hoe in de oude Christelijke kerk het gebruik opkwam om een kruis te slaan en hoe in het Oude Testament tal van typen van het kruis werden opgemerkt, die men „verborgen kruisen” noemde.

Sommige geleerden vinden in den ouden Christelijken tijd nog een ander soort van „verborgen kruisen”.

Zij wijzen op verschillende figuren, die men op zegels en ringen, op gereedschappen voor huiselijk gebruik en ook in de grafchriften der catacomben aantreft. Figuren zooals b.v. een +, dat van boven in een P uitloopt, of een T, ook wel een swastika-kruis en nog andere teekenen. Bedoelde geleerden zijn van meening, dat deze figuren en ook het anker-teeken, dat veelvuldig voorkomt, als bedekte aanduidingen van het kruis, als „verborgen kruisen” moeten beschouwd worden.

Anderen echter zijn van oordeel, dat er voor deze beschouwing geen grond aanwezig is en kunnen niet inzien, waarom de Christenen, die in het kruis-slaan zulk een overvloedig gebruik van het kruisteekenen maakten, het kruis terwille van de heidenen niet zouden hebben voorgesteld zooals het was, maar het in andere figuren zouden verborgen hebben.

Nog even moet de vraag aangeroerd worden of het kruis ook reeds door de schilderkunst werd afgebeeld en of er reeds kruisen van hout of steen vervaardigd werden. Hebben de Christenen in het eerste drietal eeuwen reeds kruisen en kruisjes gehad in hun woningen en bij hun samenkomsten voor den eeredienst?

Zekerheid bestaat hieromtrent niet.

Bekend is dat de heidenen de Christenen er van beschuldigden, dat zij „kruis-aanbidders” (crucis religiosi) waren. Nu was deze beschuldiging na-

tuurlijk onwaar. In elk geval werd het kruis niet aangebeden of vereerd. Maar 't is mogelijk, dat deze beschuldiging haar oorzaak hierin vond, dat de Christenen niet alleen zoo dikwijls het teeken des kruises maakten, maar ook wel kruisen in hun huizen of vergaderplaatsen hadden. Op de heidense beschuldiging werd door Minucius Felix geantwoord: „wij vereeren geen kruisen, noch wenschen wij ze”. Terwijl Tertullianus zich aldus uitdrukt: „Indien wij misschien kruisen hebben...”

Maar al mogen in de eerste drie eeuwen bij de Christenen reeds kruisen voorgekomen zijn, van een cultus van het kruis was nog geen sprake.

De belijders van Jezus' naam kenden in dien tijd het kruis niet als iets, dat vereerd, maar als iets dat gedragen moest worden, zooals door Minucius Felix is gezegd. De kerk was een ecclesia pressa et cruciata, d.w.z. een kerk onder druk en kruis. Tal van Christenen werden zelfs om hun belijdenis gekruisigd. Soms zelfs met het hoofd naar beneden, gelijk niet alleen van den Apostel Petrus, maar ook van anderen, b.v. van martelaren in Aegypte verhaald wordt.

...

In de vierde eeuw komt er verandering.

Deze eeuw is voor de vereering van het kruis van niet geringe betekenis geweest.

Allereerst moet hier de naam van Constantijn den Groote genoemd worden.

Het is het jaar 312.

Op zijn veldtocht tegen Maxentius, zijn mededinger naar de heerschappij over het westen, wiens leger driemaal zoo sterk is als het zijne, ziet Constantijn, als de zon de middaghoogte reeds overschreden heeft, aan den hemel een lichtend kruis met de woorden: in dit teeken zult gij overwinnen. Daarna verschijnt Christus met het teeken, dat hij aan den hemel gezien heeft, hem des nachts in den droom en zegt hem, dat hij het moet afbeelden en het tot het veldteeken maken, waaronder hij ten strijde trekt.

Zoo verhaalt het de geschiedschrijver Eusebius, een vriend van Constantijn, in zijn boek over Constantijns leven.

Een ander Christelijk schrijver, Lactantius, wijkt eenigszins van Eusebius af. Hij verhaalt alleen, dat Constantijn in den slaap is vermaand, dat hij het hemelsche teeken Gods zou zetten op de schilden en alzo slag zou leveren. Lactantius spreekt dus wel van een hemelsch teeken, door Constantijn in den droom gezien; maar hij zegt niet, dat het teeken reeds eerder aan Constantijn was getoond.

Wat van het verhaal van Eusebius te denken?

Door meer dan een is het kortweg voor een legende verklaard. Maar Eusebius zegt, dat Constantijn het hem zelf heeft medegedeeld. Nu is er ook wel beweerd, dat het geheele verhaal een verzinsel van Constantijn zou wezen. Doch, als men dat zegt, maakt men hem tot een meenedige. Want Eusebius vermeldt, dat de keizer het met een eed heeft bevestigd. Toch behoeven we ook niet aan te nemen, dat in werkelijkheid het kruisteeken met de genoemde woorden aan den hemel heeft gestaan. Wel zegt Eusebius, dat het leger het ook gezien heeft. Maar deze bewering schijnt niet erg geloofwaardig.

We kunnen op de kwestie hier niet breed ingaan. Het is echter mogelijk, dat Constantijn dien middag een glanzende wolkenvorming gezien heeft, die op een groot kruis geleek, en dat de woorden, die hij er bij meende te lezen, product van zijn eigen goedstemming waren. Er zijn meer voorbeelden van wolkenkruisen uit de geschiedenis bekend. Zoo is er omstreeks Kerstmis 1517 in Weimar een purperkleurig wolkenkruis waargenomen, dat als een teeken van God werd beschouwd.

Maar het is ook mogelijk en het lijkt mij niet onwaarschijnlijk, dat wat Constantijn gezien heeft, geheel en al een visioen is geweest.

Constantijn, die staat tegenover een vijand, driemaal zoo sterk als hij, verkeert in een critieken toestand. Hij gevoelt, dat hij zonder Goddelijken bijstand niet zal kunnen overwinnen en dat hij dien bij den God der Christenen heeft te zoeken. Uit die zielsstemming wordt het visioen van het kruis geboren en door den indruk van dit visioen is des nachts de droom in zijn ziel opgekomen.

Na dit visioen en dezen droom heeft Constantijn

ontwikkelde wel tot...
lijker dan...
toch ook...
krachtig...
door Go...
Geest o...
donkere...
leg in h...
belaste...
nade st...

En nu...
leven on...
aanleg e...
zijn zone...

GEE

Bij vr...
ning var...
doen om...
rechte...
Doch...
van den...
blad de...
ik geen...
Ze lui...

1. Is...
Kerken...
voor de...
korte pr...
laatste...
weggela...
2. Mo...
wordt w...
dienst v...
ook in...
des Woc...
3. Ku...
men, wa...

Wat d...
korte pr...
maals is...
niet alle...
Kerken...
Art...
vrijheid...
Avondm...
manier...
te diene...
Wel v...
uitwend...
schreven...
vermede...
dikatie e...

een met...
naam dr...
barum...

Euseb...
stond vo...
waarvan...
dwarsho...
Van het...
sied me...
de beelt...
wjl bov...
steenen...

Dat n...
chi), de...
Christus...
Grieksch...
den naa...
ding va...
verbind...
teeken...
reeds bi...
breken l...

Vijftig...
alle oor...
Zij wer...
heeft be...
op zijn l...
Hoe i...
wereld!...
van een...
soldaten...
banier v...
au is d...
legersch...

Nog n...
en zijn l...
een plei...
in zijn r...
kruis. E...
„door di...
der man...
den tyra...
nogram...
kruis bij...
Lacinus...

erdrukken. Wij
er niet meer
en aanleg om
ok daadwerke-
mede nog weer
die schilderijen
n om schilder-
zaak zoo, dat
r worden, om-
omstandigheden
nt en de oefe-

het erfelijk
dan gevoelen
dat onder on-
tot misdadig-
toch evenzeer
omstandigheden
door de kracht
oorzaken meer
worden onder-

moet hij een
niet worden
toegest. f. u. o. n.
igheden te be-
tendenzen aan
dikwijls voor,
ende kinderen
nu komt het
en gezin, waar
lichten aanle-
ven gevangenis
overigens voor-
en dochter als
maakt. Midde-
geweest, die
ten, maar nu
het recht heeft
het immoreels
n erfelijke in-
e spreken van
kening te hou-
indien stam-
in zijn leven,
sonen nog wel
gelijke zouden

id, dat er ver-
ouden kunnen
assen.
een conclusie
terst voorzich-
tigheden worden

o, dat nimmer
sting" iemand
at stel eens een
laad tengevolge
denzen zouden
edeloos te zijn.
twee mogelijk-
n nog niet tot

Wat de eerste vraag betreft, het houden van een
korte predikatie vóór de bediening des H. Avond-
maals is nergens in de H. Schrift voorgeschreven
niet alleen, maar ook nooit door de Gereformeerde
Kerken ten regel gesteld.

Art. 62 onzer Kerkenordening laat het in de
vrijheid van elke kerk, de bediening van het
Avondmaal te doen plaats hebben, op zulk een
manier, „als zij oordeelt tot de meeste stichting
te dienen“.

Wel volgt er dan, na de waarschuwing, dat de
uitwendige ceremoniën, in Gods Woord voorge-
schreven, niet veranderd en dat alle superstitie
vermeden worde, „dat na de voleinding der pre-
dikatie en der gemeene gebeden, het Formulier des

een nieuw veldteken laten vervaardigen, dat een
naam droeg, dien wij niet kunnen verklaren: la-
barum.
Eusebius geeft er een beschrijving van. Het be-
stond volgens hem uit een lange, vergulde schacht,
waarvan het bovendeel werd doorsneden door een
dwarshout, zoodat het den vorm had van een kruis.
Van het dwarshout hing een purperdoek af, ver-
sierd met goudborduur en edelsteenen en met
de beeltenissen van Constantijn en zijn zonen, ter-
wijl boven het dwarshout een gouden met edel-
steenen versierde krans een monogram omsloot.

Dat monogram bestond uit een X (spreek uit:
chi), de letter waarmee in het Grieksch de naam
Christus begint. Door deze letter heen een P, het
Grieksch teeken voor de R, de tweede letter van
den naam Christus. De X is tevens nog een aandui-
ding van het kruis en de geheele figuur alzoo een
verbinding van den Christus-naam met het kruis-
teeken. Het is waarschijnlijk, dat dit monogram
reeds bij de Christenen in gebruik was, al ont-
breken hiervoor de zekere bewijzen.

Vijftig uitgelezen strijders moesten het labarum in
alle oorlogten omringen en het om beurten dragen.
Zij werden „kruisdragers“ genoemd. Constantijn
heeft het Christus-monogram ook doen aanbrengen
op zijn helm en op de schilden zijner soldaten.
Hoe is nu het kruis tot eere gekomen in de
wereld! Eens werd het op last van den stadhouder
van een Romeinsch keizer en door Romeinse
soldaten voor Jezus opgericht. En nu wordt het de
banier van den keizer van het Romeinsche rijk;
nu is de kruisvaan het veldteken der Romeinse
legerscharen!

Nog meer. Als Constantijn Maxentius verslagen
en zijn intocht in Rome gehouden heeft, laat hij er op
een plein zijn standbeeld oprichten. Hij draagt daar
in zijn rechterhand een lans in den vorm van een
kruis. En het opschrift op dit standbeeld luidt:
„door dit heilbrengende teeken, het ware getuigenis
der manhaftigheid, heb ik nu stad van het juk van
den tyran bevrijd“. Op de munten laat hij het mo-
nogram van Christus zetten, waar al spoedig een
kruis bij komt. En als hij zijn anderen tegenstander,
Licinius, heeft overwonnen, laat hij zich op een

ontwikkeling, of onder allerlei invloeden kwam deze
wel tot ontwikkeling. In het eerste geval gemakke-
lijker dan in het tweede — het is waar — maar
toch ook in het tweede geval is het waar, dat een
krachtig wilsleven naar de zedelijke wet, dat een
door Gods Geest verlicht verstand en een door dien
Geest omgebogen wil heerschen kunnen over de
donkere beelden, die mede krachtens erfelijken aan-
leg in het voorstellingsleven van den z.g. erfelijk
belaste zich opdringen. Ook hier geldt het, dat ge-
nade sterker is dan natuurkracht.

En niemand, die van God een normaal geestelijk
leven ontving, kan met een beroep op zijn erfelijken
aanleg en met een zuchten „ik ben nu eenmaal zoo“
zijn zondig gedrag verdedigen. J. W.

GEESTELIJKE ADVIEZEN

Bediening van het H. Avondmaal.

Bij vragen, die betrekking hebben op de bedie-
ning van het H. Avondmaal, is het eigenlijk niet te
doen om een geestelijk, maar om een kerk-
rechtelijk advies.

Doch nu voor mijn rubriek het hek toch vrijwel
van den dam geraakte, en de Redactie van ons
blad de vragen doorzond aan mijn adres, maak
ik geen bezwaar ze te beantwoorden.

Ze luiden:
1. Is het vereischte, dat in de Gereformeerde
Kerken, bij de viering van het Heilig Avondmaal,
vóór de lezing van het Formulier, ook nog een
korte predikatie gehouden wordt — of mag deze
laatste, ter voorkoming van een te langen dienst,
weggelaten worden?

2. Moet een dienst, waarin de korte predikatie
wordt weggelaten, geacht worden een uitsluitende
dienst van het Sacrament te zijn, of kan men
ook in dat geval nog spreken van een „Dienst
des Woords en der Sacramenten“?

3. Kunt u mij ook een of meer boeken noe-
men, waarin deze zaak behandeld wordt.

Wat de eerste vraag betreft, het houden van een
korte predikatie vóór de bediening des H. Avond-
maals is nergens in de H. Schrift voorgeschreven
niet alleen, maar ook nooit door de Gereformeerde
Kerken ten regel gesteld.

Art. 62 onzer Kerkenordening laat het in de
vrijheid van elke kerk, de bediening van het
Avondmaal te doen plaats hebben, op zulk een
manier, „als zij oordeelt tot de meeste stichting
te dienen“.

Wel volgt er dan, na de waarschuwing, dat de
uitwendige ceremoniën, in Gods Woord voorge-
schreven, niet veranderd en dat alle superstitie
vermeden worde, „dat na de voleinding der pre-
dikatie en der gemeene gebeden, het Formulier des

een nieuw veldteken laten vervaardigen, dat een
naam droeg, dien wij niet kunnen verklaren: la-
barum.

Eusebius geeft er een beschrijving van. Het be-
stond volgens hem uit een lange, vergulde schacht,
waarvan het bovendeel werd doorsneden door een
dwarshout, zoodat het den vorm had van een kruis.
Van het dwarshout hing een purperdoek af, ver-
sierd met goudborduur en edelsteenen en met
de beeltenissen van Constantijn en zijn zonen, ter-
wijl boven het dwarshout een gouden met edel-
steenen versierde krans een monogram omsloot.

Dat monogram bestond uit een X (spreek uit:
chi), de letter waarmee in het Grieksch de naam
Christus begint. Door deze letter heen een P, het
Grieksch teeken voor de R, de tweede letter van
den naam Christus. De X is tevens nog een aandui-
ding van het kruis en de geheele figuur alzoo een
verbinding van den Christus-naam met het kruis-
teeken. Het is waarschijnlijk, dat dit monogram
reeds bij de Christenen in gebruik was, al ont-
breken hiervoor de zekere bewijzen.

Vijftig uitgelezen strijders moesten het labarum in
alle oorlogten omringen en het om beurten dragen.
Zij werden „kruisdragers“ genoemd. Constantijn
heeft het Christus-monogram ook doen aanbrengen
op zijn helm en op de schilden zijner soldaten.

Hoe is nu het kruis tot eere gekomen in de
wereld! Eens werd het op last van den stadhouder
van een Romeinsch keizer en door Romeinse
soldaten voor Jezus opgericht. En nu wordt het de
banier van den keizer van het Romeinsche rijk;
nu is de kruisvaan het veldteken der Romeinse
legerscharen!

Nog meer. Als Constantijn Maxentius verslagen
en zijn intocht in Rome gehouden heeft, laat hij er op
een plein zijn standbeeld oprichten. Hij draagt daar
in zijn rechterhand een lans in den vorm van een
kruis. En het opschrift op dit standbeeld luidt:
„door dit heilbrengende teeken, het ware getuigenis
der manhaftigheid, heb ik nu stad van het juk van
den tyran bevrijd“. Op de munten laat hij het mo-
nogram van Christus zetten, waar al spoedig een
kruis bij komt. En als hij zijn anderen tegenstander,
Licinius, heeft overwonnen, laat hij zich op een

Avondmaals, mitsgaders het gebed, daartoe die-
nende, zal worden gelezen — maar dat spre-
ken van de predikatie bedoelt volstrekt niet, het
houden van een preek voor te schrijven. Het is
enkel een rekening houden met een bestaande
gewoonte.

En evenmin als formeel, zijn er principiële
gronden, waarom men de korte predikatie
vóór de bediening van het Avondmaal een vere-
ischte zou kunnen noemen.

Wel heeft men beweerd, dat het nalaten ervan
zou zijn een scheiden van Woord en Sacrament,
doch deze bewering berust op een misverstand.
Want bediening des Woords is er ook in ons prach-
tig Avondmaalsformulier. En rijker dan de beste
predikatie — vooral als het een zóó korte predi-
katie wezen moet, dat ze niet veel méér is dan
een vluchtige toespraak — geven kan.

En 'tis wel jammer, dat ons heerlijk Formulier,
door haastige en slordige voorlezing, zoo dikwijls
het slachtoffer wordt van de korte predikatie, die
niet kort genoeg was.

Het waren dan ook, voorzover is na te
gaan, geen principiële overwegingen, die tot het
houden van zulk een korte preek deden besluiten.
Men volgde daarin — gelijk ook Dr A. Kuyper in
zijn „Onze Eeredienst“ vermoedt — waarschijnlijk
het gebruik van de oude kerk. Doch in de oude
Christelijke kerk was ze méér bedoeld voor de
buitenstaanders, die in de samenkomst der ge-
meente tegenwoordig waren, dan voor de gemeente
zelve. Dat ze onder ons aan die bedoeling niet
meer beantwoordt, is duidelijk.

Men zou met haar thans nog alleen op het oog
kunnen hebben de leden der gemeente, die nog niet
tot het H. Avondmaal werden toegelaten.

Doch de vraag is, of men die er niet eerder
door schaatst dan dient, omdat men ze er aanleiding
door geeft om, als de predikatie afgeloopen is,
de samenkomst te verlaten.

Bovendien ligt het voor de hand, dat de bedie-
ning des Woords altoos en vooral in de voorberei-
dingspredikatie met hen rekt. Eigenlijk is er dus
voor die korte predikatie niet veel te zeggen.

En ertegen is stellig, dat ze, saam met de
rustige en nadrukkelijke lezing van het Formu-
lier, die in geen geval mag worden nagelaten
of besnoeid, de aandacht van de Avondmaalgan-
gers te veel vermoeit eer het toekomt aan wat
het eigenlijke doel der samenkomst is: de bediening
zelve van het Sacrament.

Gelijk bekend is, hebben dan ook onze groote-
stadskerken, en zelfs grootere kerken op 't platte-
land, reeds sedert lang de korte predikatie afge-
schaff. En de ervaring leert, dat de stichting daar-
bij eer won dan schade leed.

Met het bovenstaande is ook de tweede
vraag reeds beantwoord. Als toch ook de voor-
lezing van het Formulier reeds bediening des
Woords is, is niet in te zien, waarom men niet
met volle recht een Avondmaalsdienst zonder

schilderij aan den ingang van zijn paleis te Nico-
media voorstellen als drakendooder: een door-
boorde draak kromt zich aan zijn voeten en het
hoofd van den keizer is met een kruis versierd.

Hierbij moet echter opgemerkt worden, dat op de
munten van Constantijn ook nog heidensche sym-
bolen voorkomen. Heidensche en Christelijke wis-
selen elkaar af. Op dezelfde munt vindt men soms
beide. Zoo is op een van zijn munten de figuur
van den zonnegod afgebeeld met een kruis er naast.

En als bij Constantijnopel tot zijn residentie
maakt en daar een feestelijke optocht wordt ge-
houden, waarbij het beeld van den keizer de plaats
van den zonnegod in den zonnewagen inneemt,
houdt dat beeld op zijn rechterhand een geluks-
godin, wier hoofd met een kruis is getooid.

In den eersten tijd na Constantijn blijft nog het
labarum de vaan van het Romeinsche rijk en het
symbool van zijn keizers.

Wel heeft Julianus de Afvallige het Christus-
monogram er van laten verwijderen, maar door zijn
opvolger werd het weer op de rijksvaan hersteld.

Nog in de vierde eeuw echter vindt men reeds
op munten een ander symbool.

Het is de rijksappel met het kruis er op, beeld
van de aarde door het kruis overschaduwd. De
Christelijke keizers brachten hierna toe uitdruk-
king, dat zij het als hun taak beschouwden altoos
het rijk te vermeanderen, d.w.z. het rijk van Chris-
tus, de heerschappij van het kruis over de aarde
uit te breiden. En sinds Justinianus I (527—565)
wordt het labarum geheel door den rijksappel en
daarmede het Christus-monogram door het kruis
vervangen.

Ook begint in de vierde eeuw, nu het Christen-
dom staatsreligie is geworden, het kruis in heel
het cultuurleven in gebruik te komen.

Chrysostomus, die in 407 overleed, roept
reeds uit: „Het eens door allen verafschuwde tee-
ken, het vervloekte werktuig van de hoogste straf,
is nu het meest begeerde en gevierde geworden,
dat bij vorsten en onderdanen, bij vrouwen en
mannen, bij vrijen en slaven gevonden wordt. Overal

korte predikatie, een dienst des Woords en der
Sacramenten zou mogen noemen.

Lectuur over dit onderwerp kan vrager o.m.
vinden in de „Kerkelijke adviezen“ van Prof. Dr
F. L. Rutgers (J. H. Kok, 1922, Kampen), deel
II, op blz. 173 v.v., en vooral in „Onze Eere-
dienst“ van Prof. Dr A. Kuyper (Kampen, J. H.
Kok, 1911) hoofdst. CXIV en CXV.

V.

ZENDING EN EVANGELISATIE.

Evangelisatie-motieven uit de werken van
Mevrouw Bosboom-Toussaint.

Inleiding.

II.

Wanneer wij voornemens zijn in eenige artikelen
de aandacht voor de romantische werken van Me-
vrouw Bosboom weder te vragen, beoogen wij
daarmede een bijzonder doel. Wij willen trachten
uit haar geschriften motieven te verzamelen, die
voor het werk der Evangelisatie, het bekend maken
van den weg der verlossing in Christus aan wie
van deze kennis vervreemd werden, o.i. van hoog te
schatten invloed kunnen zijn.

Het recht hiertoe ontleenen wij aan de groote roe-
ping, welke zij met volle bewustheid als auteur zich
wist toevertrouwd. Deze roeping wordt door Groen
van Prinsterer aangegeven, als hij haar werk aldus
karakteriseert: „Zij heeft de uitnemendheid der
volks historie aan de verlevendiging van het Evan-
gelische volksgeloof dienstbaar gemaakt“. Historie
en geloof zijn alzoo de hoofdelementen in haar
kunst. Mevrouw Bosboom is door en door Protes-
tantsch. Niet alleen als afstammeling van de Hugu-
noten; ook als kind van Alkmaar, waar vóór drie
honderd jaren zoo bloedig gestreden is voor de
Nederlandsche vrijheid en voor het Protestantische
geloof. Bij de diep religieuze gezindheid van het
hart, stroomde haar daarenboven, gelijk Busken
Huet het noemt, specifiek „evangelistenbloed“ door
de aderen. De inspiratie haars harten en die van
haar superieure kunstenaarsgaven, bepalen nu ver-
der den loopbaan en het doel van Mevrouw Bos-
boom als romanière. Daardoor is zij geworden
„de dichteres van het Protestantisme“. De histo-
rische roman wordt door haar, naar de uitdrukking
van Busken Huet, „geutiliseerd“ als orgaan van
haar geloof. Het droeve feit, dat zij een jongeren
broeder had, van wien zij veel verdriet heeft be-
leefd, en die later haar en Bosboom heel wat zorg
en geld gekost heeft, leidde haar allicht tot nog
leederder pointeeren van Christus' opzoekende zon-
daarsliefde.

Op hoe voortreffelijke wijze zij het hoofddoel van
haar literarischen arbeid getroffen heeft, toont de
opmerkelijke vraag van Busken Huet, of de uit-
nemendste protestantsche leerredenen, in dien tijd

ziet men het hooggehouden en gevierd: in de huizen
aan de wanden en op de daken, in steden en dor-
pen, op de markten en aan de landwegen, in woest-
tenijen, op bergen en in ravijnen, op de eilanden
en de schepen der zee, op de boeken, op de wap-
penen en op de gewaden, in de legerplaatsen en bij
gastmalen op gouden en zilveren tafelfgereedschap,
op paarden en schilderijen, aan de lichamen der
bezetenen, ja der zieke dieren, in den krijg en in
den vrede, bij dag en bij nacht, bij de dansen der
vroolijken en in het gezelschap der zich-kastij-
denden.“

„Het wordt“, zoo zegt deze lofredenaar van het
kruis op een andere plaats, „door zijn belijders aan
het voorhoofd gedragen“. En daarmede bedoelt hij
niet, dat de Christenen het teeken des kruises
maakten, maar dat zij een kruisje op hun voor-
hoofd droegen. „En niet alleen“, zoo gaat hij ver-
der, „door private personen, maar ook door de
gekroonde hoofden, die het dragen op hun dia-
demen“. Een uitspraak, die bevestigd wordt door
munten, waarop de beeltenissen van keizer Valen-
tinianus III (425—455) en zijn gemalin voorkomen,
de diadeem met een kruis versierd.

Het kruis de hoofdtooi van de grooten der aarde!
Het kruis het sieraad van de kronen der keizers!
En alom in de samenleving aanschouwd en in alle
kringen der maatschappij geëerd!

Het wordt het symbool der Christelijke religie.
Eerst was wel het Christusmonogram, de X met
de R of een enkele X, het voornaamste Christelijke
zinbeeld, zoodat Julianus de Afvallige zijn strijd
tegen het Christendom karakteriseerde als „een
strijd met de X“. Maar langzamerhand maakt het
als symbool van het Christendom geheel en al
voor het kruis plaats, dat in twee vormen op-
treedt: het gelijkarmige Grieksch kruis + en het
Latijnsche kruis †.

Zoo ontvangt het kruis een plaats der eere in de
Christelijke wereld.

Juist als Constantijn aan de kerk het kruis van
de schouders heeft genomen.

Maar met dezen triomf van het kruis gaat ge-
paard een vervuiling, verzinlijking en ver-
wereldlijking van het religieuze leven. J. THJS.